

zde narodil a zemřel Ježíš. Jeruzalém je místo posvěcené tajemstvím spásy, které se v něm odehrálo a je především symbolem transcendentní a duchovní reality. Pozdní uznání židovského státu Vatikánem v prosinci 1993, jehož oddalování však nebylo motivováno teologicky, ale politicky, je pro Židy významným rozhodnutím a spatřují v něm rovněž nápravu dlouhotrvající historické a teologické deformace.

K charakteristice některých závažnějších kapitol Čítanky židovsko-křesťanského dialogu je třeba ještě zmínit osobnosti, jejichž plodný přínos křesťansko-židovskému dialogu je něčím více než vzácným projevem otevřenosti lidského ducha na poli lidské vzájemnosti a důvěry. Takovým příkladem je dialog o spásy, který spolu vedli ortodoxní Žid Pinchas Lapide a novozákonní badatel a katolický teolog Karl Rahner. Jejich rozhovor nepostrádající oboustranně britkost intelektu i niternou teologickou erudici vyjadřuje vzájemnou hlubokou úctu k náboženské tradici druhého i porozumění tomu, proč je druhý partner dialogu jiný. Podobnou noblesu ducha předvádí rozhovor Pinchase Lapida s evangelickým novozákonníkem Ulrichem Luzem.

Čítanka křesťansko-židovského dialogu pestrou paletou témat včetně feministického diskursu mezi křesťankami a židovkami, splňuje záměr, který si editorka předsevzala. Lze ocenit i dobrou kvalitu českého překladu doplněného o přílohu nových teologických dokumentů. Knihu lze doporučit nejenom úzkému okruhu odborníků, ale také širší čtenářské veřejnosti se zájmem o tuto náročnou a velmi závažnou tematiku, která přesahuje teologický rámec své působnosti v současném globalizovaném světě. Škoda, že pro větší přehlednost neobsahuje publikace jmenný a tematický rejstřík, který by usnadnil snazší orientaci v textu.

Jana Doležalová

Jean-Marc Charlot: Pour une théorie de la littérature mineure, Gallimard, Paris 1998

Jak již název – *Za teorii menšinové literatury* – napovídá, hlavním inspiračním zdrojem Charlotovy pozoruhodné monografie je Deleuzova a Guattariho koncepce „menšinové literatury“, kterou prezentují ve své knize o Kafkovi. Zároveň je však třeba říci, že Charlot tomuto východisku dává zcela nový rozměr, díky němuž jeho práce náleží daleko spíše do oblasti sociologie literatury, neboť ona „menšinovost“, která byla původně u Deleuze a Guattariho emblémem určitého vztahu spisovatele a jeho řeči (a v důsledku toho byl „menšinovým“ autorem nejen Kafka, ale třeba také Céline), u něj vyznačuje daleko spíše určitou tematickou stránku zkoumaného materiálu. Nejedná se tedy o žádnou teorii literární produkce (v tom smyslu, v jakém tento pojem razil Pierre Machérey), ani o zkoumání silových vztahů v rámci „literárního pole“ (o jaké se pokoušel Pierre Bourdieu), nýbrž – podle autorových vlastních slov – o „mapování některých dílčích rysů menšinové literatury“ (s. 28). Pokud autor mluví o „dílčích rysech“, je tomu tak zejména proto, že ambicí této monografie není prezentovat nějakou obecnou teorii, ale exemplifikovat předkládané hypotézy na konkrétních případech.

Není překvapivé, že první kapitola celé knihy je věnována dílu Marguerite Durasové, do něžž menšinovost neprolíná v podobě geografické příslušnosti autorky, ale v podobě jistých tematických prvků jejích románů. Nejsymptomatictější z nich je podle autora zcela specifický vztah, který Durasová ve svých textech nastoluje mezi figurou a pozadím: takto například v románu *Vicekonzul* mytická postava kalkatské žebračky „přerůstá svou vlastní rovinu“ (s. 72),

přestává vystupovat jako jasně vymezená a ohraničená entita a začíná fungovat jako „uzlový bod, ve kterém země a člověk, krajina a postava, figura a pozadí tvoří nedílnou jednotu“ (tamt.). Tato neohraničenost je dána zejména žebraččíným sociálním postavením – nepříslušností k tomu, co Charlot nazývá „teritorialitou“ společenství – i mezním stavem její tělesnosti (těhotenství). Již z této analýzy je patrné, jakým směrem se Charlotovo uvažování o menšinovosti ubírá: přestože otázka mezi „menšinovým“ subjektem a „většinovou“ řečí zde samozřejmě vstupuje do hry (Charlot v tomto ohledu zmiňuje zejména pozdní Derridovy texty, věnované problému řeči a identity – např. *Le monolinguisme de l'autre*), ona *littérature mineure* je podle něj především určitým sociálním faktem. Je nutno ocenit především skutečnost, že autor je poměrně slušně obeznamenán i s oním teoretickým proudem, který se rozšířil zejména v anglosaské oblasti a který bývá označován jako *post-colonial studies*. Mezi jmény uváděnými v bibliografii se objevuje kupříkladu Gayatri Spivak, Edward Said nebo dokonce Homi Bhabha, tedy právě ti teoretici, kteří zkoumání „menšinovosti“ jakožto sociálního konstruktů vznikajících na straně dominantního, „většinového“ diskursu dodali mimořádnou důraznost (Said postupuje tímto způsobem například ve své monumentální práci o orientalismu).

Stejnou schopnost neuzavírat se výhradně do kontextu francouzské teorie a francouzské literatury potom autor projevuje i v další kapitole, věnované Toni Morrisonové, tedy autorce, která francouzsky sice vycházela, ale žádná důkladnější studie – alespoň pokud je mi známo – jejím knihám ve Francii věnována nebyla. O tom, že dílo této spisovatelky, držitelky Nobelovy ceny za literaturu, velmi pozoruhodným způso-

bem rezonuje s texty zmiňované Marguerite Durasové, může být jen sotva pochyb, a Charlot neopomene tuto rezonanci náležitě vyzdvihnout: táž „nomádská“ neohraničenost postav, daná jejich nezakotveností, nestabilitou a nepřináležítostí k pevným strukturám sociálního systému, táž sounáležitost postavy a prostředí, v němž se pohybují a které přestává fungovat jako pozadí, na němž by dotyčné postavy vystupovaly jako figury. Tento motiv má ostatně, jak se zdá, v americké literatuře svou tradici: Melvillův oceán, který v *Bílé velrybě* ani zdaleka nepředstavuje neutrální prostředí, nýbrž stává se – máme-li použít Deleuzovy metafory – „vnitřkem vnějšku“ (viz G. Deleuze, *Foucault*, Praha, Herrmann a synové 1996, s. 175), místem, kde se lidská subjektivita, ztracená v jeho nekonečnosti, neustále střetává s ne-lidskými silami (reprezentovanými Moby Dickem), se možná nese ve znamení téže „deterioralizace“ (výraz je opět Deleuzův); dalším příkladem by do zajista byla Twainova Mississippi. U Morrisonové je však důsledkem destabilizace pevných hranic mezi postavou a prostředím i něco jiného, něco, co již nepatří do oblasti tematické, ale co postihuje textualitu jejích textů jako takovou: jde o specifickou formu fragmentace, o důraz na něco, co Charlot označuje jako „*petites histoires*“ (s. 146), tedy „malé příběhy“ (v tomto výrazu cítíme nepochybně také ozvěnu oné „malé historie“, jak ji známe z Ginzburgových, ale třeba i Foucaultových knih). Na rozdíl od slavných „románů-řek“ (Šolochovův *Tichý Don*, Du Gardovi *Thibaultové* či Rollandův *Jan Kryštof*) představují být prózy Toni Morrisonové jednolitým tokem a stávají se daleko spíše meandrovitým prolínáním a prolétáním drobných, partiikulárních příběhů, vyjádřených poezií i prózou a střetávajících se mi mo jednoznačně determinovatelná pra-

vidla. A také zde – stejně jako u Durasové – se rozvolnění pevných struktur promítá i do pozoruhodné reflexe onoho mezního stavu ženského těla, jakým je těhotenství (zejména v románu *Beloved*) a do fyziologické deteritorializace, s níž se setkáváme v románu *Nejmodřejší oči*. Příběh afroamerického děvčátka, toužícího po modrých očích, ostatně nepatří jen do oblasti fikce – Charlot jej uvádí do pozoruhodné souvislosti s pracemi Franze Fannona o psychózách způsobených koloniální indoktrinací (černošské děti písčité slohové práce o tom, že by se o prázdninách rády proháněly po loukách, majíce *zvrážděné tváře*).

Třetí kapitolu, věnovanou maghrebským básníkům, vzhledem k rozměrům této recenze i své nekompetentnosti v dané oblasti nemohu referovat. Předcházející zmínky o Durasové a Morrisonové jsou ostatně samy o sobě dost výmluvné, pokud jde o způsob, jakým Charlot chápe pojem „menšinovosti“. Bylo již řečeno, že od původního, deleuzovského vymezení daného pojmu odbočuje především tím, že zdůrazňuje (v návaznosti na teoretiky postkolonialismu) jeho sociální a diskursivní dimenzi. V tomto smyslu je možné mluvit o „menšinovém sociálním poli“ (s. 221), v němž je strukturace sil dána nikoli sama ze sebe, ale na základě vztahu k poli většímu, tedy k tomu, co Foucault označoval jako dominantní diskurs. Menšinový diskurs je fantasmatem diskursu většinového (znamená snad Saidova teze o orientalismu jakožto konstrukt vytořeném z západním myšlením něco jiného?). Už jen skutečnost, že autor zde používá slovo fantasma, tedy psychoanalytický termín, by nás ovšem měla přesvědčit o tom, že subjekty, které k tomuto poli náleží – tedy ty subjekty, které Gayatri Spivak označuje jako subjektu „subalterní“ – by byly zbaveny hlasu. Jistě, dominantní diskurs automaticky směřuje

k umlčování diskursů subalterních – postcolonial studies i poststrukturalistická filosofie posledních třiceti let nás o tom dostatečně poučily. Na druhou stranu však nelze popřít, že v situacích, v nichž „menšinový“ spisovatel svůj hlas nalezne, se může situace obrátit. Náhle je to menšinový diskurs, který – prostřednictvím těch svých rysů, které zde byly krátce zmíněny: fragmentace, destabilizace dominantních struktur – vnáší neklid a zmatek do diskursu dominantního. Stává se tak zřídka. Charlotova kniha je však výmluvným dokladem toho, že takový hlas (kterým, jak jsme viděli, nemusí nutně promlouvat někdo, kdo je příslušníkem menšiny; příklad Durasové je v tomto ohledu velmi výmluvný), jakkoli může být slabý, nemusí postrádat důraznost.

Josef Fulka

Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech, (editorky B. Soukupová a M. Zahradníková), Židovské muzeum, Praha 2003

Sborník obsahuje zkrácené a poznámkovým aparátem doplněné texty cyklu přednášek, které uspořádalo vzdělávací a kulturní centrum Židovského muzea v letech 2002 a 2003. Knížka vyšla s finanční podporou Ministerstva školství ČR. Další cyklus přednášek postihne židovskou problematiku v Československu ve 30. letech 20. století a texty by měly být rovněž publikovány. Editorkám se tak podaří závažná věc: Zachytit dost kompletně důležité prvky sociálních pozic, vztahů s většinovou společností i některých vzorů chování významné menšiny v celém období existence meziválečného Československa, mimořádně kultivované a úspěšné menšiny, právě proto však i dlouho nenáviděné, jejíž soužití